

Uvodni članak (Čitanke o zdravlju)

Slobodan lang

HČJZ od početka smatra zdravlje ključnim za kvalitetu života, slobodu i kulturu svake države i naroda. Zbog toga otvaramo i razna područja odnosa hrvatske kulture i zdravlja. Od prvog broja to je i *književnost i zdravlje*. Dosada samo prikazali suvremene radove zdravstvenih radnika iz raznih djelova Hrvatske (Suzana Mušković iz Istre; Inoslav Brkić - iz Siska; Grozdana Hanžek (grozdana.hanzek@vz.htnet.hr) iz Međimurja; Dobrića Berezina Matoković iz Dalmacije i Antonija Sokal (antonija.sokal@zzjzdnz.hr) iz Dubrovnika), radove uglednih književnika (Tit Brezovački) posvećenih medicini pred više od 200 godina i liječničkog nagovještavanja stradanja u 20. stoljeću od nobelovca Ive Andrića. Pažnju smo posvetili i vrlo uglednom hrvatskom diplomatu, pjesniku i liječniku, Dragi Štambuku. U svojim pjesmama pokazuje ljubav za Hrvatsku i bol zbog stradanja u njoj. Od stranih književnika iznijeli smo i prikaz umiranja književnice, Susan Sontag od njenog sina humanitarca (uključivši u Bosni i Hercegovini),. Njeno pisanje o medicini i bolesti vrijedno su nasljeđe. Bile je i izuzetno čovječna osoba. U najtežim trenucima rata došla je u Sarajevo. Tragično je doživjela Srebrenicu i pisala o tome.

Istovremeno "Liječničke novine" iz broja u broj objavljuju pjesme i pripovijetke liječnika. U Hrvatskom liječničkom zboru je formirana i književna sekcija, čija je predsjednica prim. Dr. sc. Mirjana Hercigonja. Književnim radom se bave i medicinske sestre.

Odlučili smo započeti projekt Hrvatska književnost i zdravlje. Ovaj projekt ćemo provesti putem:

- I. Sagledavanja pisanja hrvatskih književnika o zdravlju i medicini. U tu svrhu ćemo se povezati sa društvom književnika, a i Vas pozivamo da nam pošaljete informacije koje imate
- II. Popisat ćemo današnje zdravstvene radnike, književnike i njihove radove, te i njih povezati s HČJZ
- III. Prikazat ćemo rad na ovom području u svijetu. Sa tim počinjemo u ovom broju. Pozivamo na Vaše komentare. Do kraja godine napisati ćemo rad za časopis Literature and Medicine o književnosti i zdravlju u Hrvatskoj.
- IV. U ovom broju prikazujemo rad književnika i književnost u pokretu zdravlja koji se oslanjao na rad Andrije Štampara, gdje su i njegove pripovijetke.
- V. Uvesti ćemo nastavu iz ovog područja.
- VI. Nastaviti ćemo iz broja u broj razvijati i izvještavati o razvoju projekta. Za sada projektni tim čine Dr Slobodan Lang, prim Dr. sc. Mirjana Hercigonja i Ivan Pristaš. Priključite se na e-mail: slobodan.lang@hzjz. Hr, ili mobitel 098 405 875.

Čitanke o zdravlju

Ovu jubilarnu godinu, 120 godina od rođenja Dr Andrije Štampara i 60 godina osnivanja Svjetske zdravstvene organizacije HČJZ započinje kod nas prvim prikazom slabo poznatog i nedovoljno korištenog područja zalaganja za zdravlje – Književnosti i zdravlja.

O čitankama o zdravlju

Organizirani oblik ovog rada, rijedak ako ne i jedinstven u svijetu proveden je od 30tih do 50tih godina prošlog stoljeća u radu *Škole narodnog zdravlja* u Zagrebu.

Počevši od 1930. počelo je izdavanje *Čitanki o zdravlju* sa u prvoj izraženoj želji 'da ovu knjigu populariziramo i raširimo poput narodnih pjesmarica. Ne bi smjelo biti kuće ni ognjišta bez ove knjige'

Počelo je izdavanjem *Čitanke o sprečavanju zaraznih bolesti*, a odmah je izražena i namjera da se nastavi sa 'Mati i djete': djevojaštvo i momaštvo, zaruke, ženidba i udaja, higijena žene, materinstvo, dječja njega, odgoj djece, higijena u kući, kućanstvo i kultura doma); 'Asanacije sela': higijenska gradnja kuća, štala, zahoda, đubrišta, bunara, svinjaca, kokošinjaca, uređenje dvorišta, sela i

njegovog okoliša (bare i lokve), njega domaćih životinja i njihova obranu od zaraze i higijena rada; 'Njega bolesnika kod kuće i prva pomoć u nesreći'; i o sprečavanju alkoholizma. U planu je dakle bilo pokriti vodeća područja za narodno zdravlje. Izdata je čitanka o zaraznim bolestima, majka i djete i alkoholu. Samo izdavanje započelo je nakon prekida Štamparovog uspješnog djelovanja u vlasti tadašnje države, u vrijeme njegovog smjenjivanja i brzo potom odlaska iz Jugoslavije. Bitna karakteristika je da su i ove čitanke izrađene metodom narodnog pokreta za zdravlje, partnerstva, znanja, naroda, umjetnosti, crkve, civilnog društva uopće i države. Znanje, volja, vrijednosti i djelovanje naroda, pojedinca, obitelji i zajednica su jasno iskazani kao preduvjet i temelj bio najvažniji činilac ostvarivanja zdravlja uopće.

Prva Čitanka (Zdravlje i bolesti), imala je 224 stranice, 70 tekstova, 212 narodnih poslovice i 225 slika.

Tekstovi su bili redakcijski (9), autorski (43) i književni (15). Knjigu je uredio Odbor, pribrao K. Brosler i ilustrirao O. Postružnik. Uglavnom pojedinačno su članke napisali 12 stručnjaka: Prof. Nikola Baranov, Dr. Milan Jovanović Batut (9), Dr. Berislav Borčić, g. Kamilo Brusler, Dr. Šime Debelic, Dr. Toma Franković, Dr. Pavle Gregorić, Dr. Haslinger, Dr. V. Mersul, Dr. Slavko Palmovic, Dr. Josip Rasuhin (22) i Dr. Josip Štajduhar (2). Pola stručnih tekstova (22) je napisao Dr. Josip Štajduhar.

Na svakoj stranici 'Čitanke' su pouke o zdravlju, koje smo skupili i grupirali prema područjima.

Iznosimo 15 pripovjetki od sedam autora koje smo kratko i prikazali.

Uvodno želimo istaknuti kako se u svim radovima prepoznaje važnost uloge samih ljudi u ostvarivanju vlastitog zdravlja i neophodnost partnerstva za zdravlje. Prepoznaje se istovremeno i nekadašnji život i hrvatsku prošlost ali i univerzalno značenje zdravlja, narodnog zdravlja i uloge književnosti u njenom razumijavanju i razvoju.

Pripovjetke smo grupirali područjima i ovdje prikazujemo po nama najvažnije poruke.

Rizici samostalnog života.

1. **Jutro.** Prepuštanje olakom životu vodi gubitku i zdravlja i vitalnosti, a suočenje sa mladima (ljudima koji stvaraju) daje lekciju, opasnosti takvog života i pokazuje što su prave vrijednosti.

2. **Zeleni Demon.** Opisuje kako poticaj alkoholu dolazi iz pogrešnog shvaćanja i druženja ljudi, kad potakne na alkohol makar. Postaje se ovisan i gubi najvrednije djelove kulture, okruženje i samog sebe sve do praktične socijalne smrti.

Formiranje obitelji

3. **Najljepša.** Rasprava o važnosti zdravlja nevjeste, uopće odnosu zdravlja i ljepote. Zdravlje je u mnogo čemu značajno u budućem, braku i obitelji. Istovremeno ima zastarijelih pristupa i danas se vode ozbiljne rasprave o ovim pitanjima.

Opasnosti pri stvaranju obitelji

4. **Čime se ljudi tješe.** Detaljno je opisana smrt od difterije, stanje u naselju i obitelji. Ova bolest je prošlost, ali tragedija smrti djeteta nije.

5. **Predrag i Nenad.** Nakon udaje, žena nema odmah djecu, što je sramota, onda rodi blizance, ali jedan umire iz nepoznatog razloga. Kasnije se drugi počinje ponašati tako da ljuti majku koja ga zato tuče. Okolina je krivo savjetuje. Tek kada otac donosi stručni savjet, shvate da djete boluje od trakavice, izliječe ga i ponovno postaju sretna obitelj.

Rizici u srednjoj dobi u obitelji

6. **Ljubomora.** Nakon uspjeha u poslu i formiranju obitelji, seljak se opušta i počinje piti. To ga dovodi u ljubomoru i razaranje obitelji (ugrožavanje), što prestaje kad prestane piti.

7. **Mečava.** Uspješni seljak srednje dobi odlazi po rakiju i jako vino preko brda u selo za božić. Ne prepoznaje znakove dolaska mečave i odlazi sam, misleći da je dovoljna topla odjeća i flaša rakije. Prati ga siromašni neškolorani stari seoski samotnjak. Dolazi prava mečava, gazda se odmara i pije rakiju, a neškolorani starac se bori. Prvi stradava a drugi opstaje. Nikad u životu ne prestajer budnost za očuvanje zdravlja, zdravi život i neočekivane opasnosti.

Opasnost alkohola u zajednici

8. **Umro nam mali Stojan.** Štamparov pripovjetka iz početka rada. Drago malo djete gubi život

zbog korištenja rakije koja je kao zlo prisutna u cijelom selu.

9. Sušica. Obitelj u bijedi ne može brinuti niti o bolesnoj kćeri niti o sebi.

10. Samilost. Majka brine o velikoj obitelji, 10 djece, a pomaže i drugina, sve dok dvoje najstarije djece ne obole od sifilisa i tuberkuloze, kada se ne može odlučiti na liječenje sve dok shvati da je zdravlje mnogih ispred pojedinca.

11. Mrtvo selo, ubilo ga vino. Alkohol obuhvaća i socijalno razara cijelo selo.

12. Prvo pečenje rakoje. Alkohol razara sve aspekte zajednice

13. Novi župnik. Mladi župnik traži da se kod epidemija ne okuplja u selu, što je u sukobu sa dosadašnjim običajima. Isto traži i liječnik, te se seljaci tuže biskupu, ali on podrži mladog svećenika. Tada se promjeni ponašanje, i bolesti nestanu. Sad seljaci uvide moć zajednice i nadaju se jednog dana i seoskom vodovodu

14. Mala pripovjest. U hrvatsko selo dolazi raditi prvo jedan pa onda sve više stranaca te i u crkvi uvode strani jezik. Selo se prepolovi, a sve zato što bolje rade bolje rade jer naši piju.

Kraj života

15. Misao na smrt. Smrt i umiranje su dio života. Ne trebaju izazivati strah već biti pripremljen.

Pojedine, izdvojene i danas već gotovo zaboravljene riječi i dijalozni opisivali su vrijeme ovih pripovjetki. Vraćaju u vrijeme koje je prošlo, produbljivalo sadašnjost i navještalo budućnost. Izdvojili smo neke riječi i dijaloze po područjima:

Zdravlje i bolest:

- Glavoboljan, grlzodušje, nestade bolješturine
- Da ju utješim, počeo sam joj tumačiti, kako neki predlažu osiguranje protiv ove bolesti. To ne može svladati jedan čovjek, jedna kuća, tu treba da se složi cijeli narod, i da se na to troši dio narodnog poreza ... Je koga der vruga! Nesu nam dosta pokrali i tu još bodo...
- Da li ste bili kod liječnika? Em smo bili, al, bolje reći, on je bil pri nas. Tak se zvikal, kak kakav paloc (trgovac sa svinjama).
- ... mu vrag mater i doktoru! Kaj mislite, malo ju je pregledal, pod ruku porinil neakvu steklenu cev, po pleči poklopal s prsti, napisal nekulko reči, koje morti ni sam ne zna prečitati, i trideset dinarov! Kaj ti veliš na to? Em si i ti ze sela? To su četiri kokoši, jedna velika košara jajec; kak bi to nje dugo bilo za pojesti. Dva meseca bi se krepila. I da je bar lepo rekel, nego onak vikati ...

Život ljudi:

- Tanjušna je, štirka, majka zatrnula, mali lijesić, ne plaču i ne bugare

Komuniciranje:

- kak su negda, na tenane kazati Pametujem, , silomice, bujilo veseljem i nadom,ž

Čovječnost i duhovnost:

- brigali se, jedino molitvom utažuje se srdžba božja

Životne navike:

- malo prigucnjivao, vučevinom potstavljen burače

Socijalni uvjeti:

- siromaština davi,
- Si smo goli i bos. Gle, kakav sem, reče i istupi naprijed. Bio je u staroj, izlizanoj odjeći, koja se raspadala u krpe.

Okolina:

hujila tako gusta i hladna, ohladica i usred ljeta

